

ИКОНОМИКА НА ЦИГАРЕНИЯ ДИМ

**Забраната за тютюнопушене в закрити обществени места
в макроикономическа перспектива**

**Димитър Събев
София, Април 2017**

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Въведение и основни резултати

II. Икономически ефекти на консумацията на тютюневи изделия

1. Богатите не пушат: глобални тенденции на пазара на тютюневи изделия
2. Макроикономически проблеми на тютюнопушенето
3. Европейски регулации за контрол на тютюнопушенето
4. Консумация на тютюневи изделия в България

III. Икономическа целесъобразност на забраната за тютюнопушене на закрити обществени места

1. На кого вреди забраната
2. Здравни, социални и икономически ефекти от забраните в Европейския съюз
3. Въвеждане и опозиция на забраната в България
4. Ощетява ли забраната за тютюнопушене българските заведения
5. Проблеми на прилагането на забраната в България

IV. Перспективи на политиките за контрол на тютюнопушенето в България

Въведение и основни резултати

Докладът „Икономика на цигарения дим“ има за цел да оцени икономическите ефекти от тютюнопушенето и от регулациите на тютюнопушенето, с фокус върху забраната за тютюнопушене в закрити обществени места в България. Това са проблеми с огромен материален интерес и обект на многобройни научни изследвания и анализи. Докладът синтезира в достъпна форма дискусиата по тях, изследвайки първо глобалните им измерения, после практиките в Европейския съюз, накрая ефектите и перспективите за България. Извършен е анализ на статистически данни и се мотивират препоръки за подобрене на сега действащия модел.

Най-общо казано, тютюнопушенето има икономическа цена, която се поема далеч не само от пушачите. Всички данъкоплатци плащат за лечение на заболявания, свързани с тютюнопушене. Работодателите поемат щети от загубата на производителност на своите служители пушачи. Пасивното пушене е причина за преждевременна смърт или загуба на работоспособност на стотици хиляди хора в света. Семействата на пушачи от ниските доходни слоеве се лишават от средства, нужни за образование и пълноценно хранене на децата, така бедността се мултиплицира с всички последващи ефекти за обществото. Самите жизнени шансове на нацията се увреждат заради вредите от тютюнопушенето върху силата на мъжете и фертилността на жените.

България не прави изключение, като европейски изследвания дори твърдят, че щетите, които тютюнопушенето всяка година нанася на страната са равни на 1/10 от brutния вътрешен продукт. Като член на Европейския съюз България е длъжна да прилага набор от политики за контрол на тютюна и формално е въвела една от най-строгите към момента забрани за тютюнопушене в закрити обществени места. Икономически интереси с тесен хоризонт все още се стремят да обезсилят и дори да отменят тази забрана, без да държат сметка за макроикономическите разходи, причинявани от тютюнопушенето.

Икономическото късогледство и недобросъвестното тълкуване на фактите провокира написването на този доклад, финансиран от „Коалиция за живот без тютюнев дим“. В миналото авторът има „интензивен стаж“ като пушач и е изпълнен с разбиране и уважение към избора на пушачите дали, кога, къде, какво, колко и как да пушат, стига с този свой избор да не накърняват интересите на трети страни.

По-долу са изброени някои по-важни заключения от извършеното изследване:

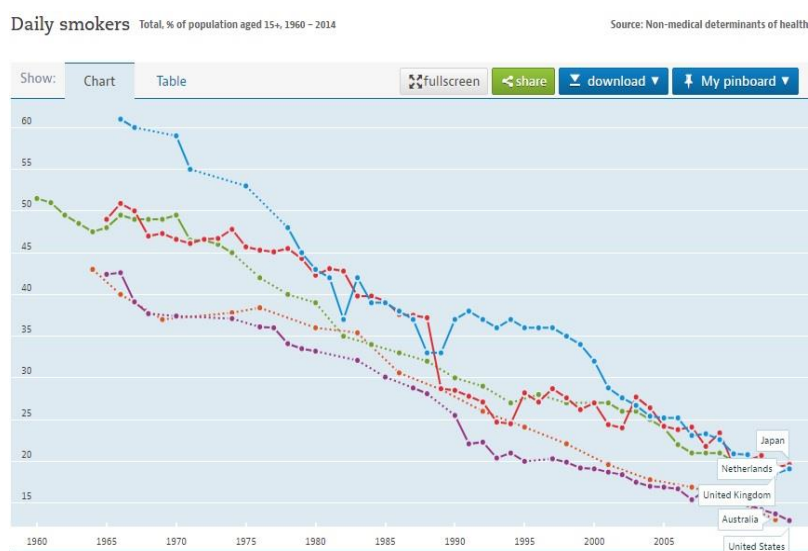
- По данни от 2014 г., България е страната в Европейския съюз с най-висок дял на редовните пушачи.
- Според изследване за целите на Европейската комисия, материалните щети от тютюнопушенето в България възлизат на 165 млн. лв., а нематериалните надхвърлят 4 млрд. лв. (консервативни оценки). Това е двойно повече от приходите от акцизи върху тютюневи изделия.
- Няма статистически значим ефект върху приходите на отрасъла на ресторанти и барове след въвеждане на пълна забрана за пушене в закрити публични помещения в България.
- Забраната няма видими ефекти върху приходите на отрасъла също и в студените месеци на годината (четвърто – първо тримесечие).
- Забраната не оказва влияние върху приходите на бюджета от акцизи от тютюневи изделия, които в момента са рекордно високи.
- Забраната за тютюнопушене в барове и ресторанти масово не се спазва, с хиляди сигнали за нарушения от страна на недоволни граждани.
- Дейността на регионалните здравни инспекции е неефективна, като в някои РЗИ са нужни над 150 проверки за написване на един акт.
- Здравните инспектори са ниско платени, на места с под 500 лв. нетна месечна заплата, което е покана за корупция. Масово „изтича информация“ за предстоящите проверки на инспекторите в заведенията.
- „Пушенето е за бедните“: в богатите страни и в средите на хората с най-високи доходи, тютюнопушенето е вече маргинално (0% при най-богатите финландци, 1.2% при най-богатите шведи). В България има културно разминаване, с най-висок дял пушачи при хората с най-високи доходи.
- Тютюнопушенето задълбочава неравенството между страните и между социалните класи вътре в страните.
- Приходите от тютюневи акцизи в бюджетите на страните от ЕС надхвърлят 100 млрд. евро. Тютюневите компании използват многобройни

лостове, за да въздействат на общественото мнение и на публичните политики.

Икономически ефекти на консумацията на тютюневи изделия

1. Богатите не пушат: глобални тенденции на пазара на тютюневи изделия

Тютюнопушенето в развитите страни бележи изразена тенденция на понижаване след 1960-те години. В САЩ през 1966 г. делът на редовните пушачи сред мъжете над 15 години възлиза на 52.5%, но се понижава до 14% през 2014 г. Чувствително намалява и броят изпушени цигари на човек. В Холандия през 1966 г. редовно пушат 61% от цялото население, през 2014 г. този дял спада на 19%. Сходно рязко намаляване на броя на пушачите се наблюдава във Великобритания, Дания, Австралия, Япония, Швеция, Канада. Макар и не така драстично, пушачите намляват също и в Испания, Италия, Турция, Корея и ред други страни. На графика 1 са показани исторически данни за тютюнопушенето, обобщени от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие¹. Общата тенденция е, че в рамките само на 50 години „богатият свят“ намалява консумацията на тютюневи изделия 2-3 и повече пъти.

Графика 1. Консумация на тютюневи изделия в някои страни от ОИСР

¹<https://data.oecd.org/healthrisk/daily-smokers.htm>

Причините за това групово „отказване от цигарите“ са от икономическо, политическо и културно естество, като тези фактори се припокриват и взаимно подсилват. След като към средата на ХХ в. е поставена диагнозата „вредни за здравето“, бавно си пробива път изводът, че дългосрочните публични здравни разходи и загубите заради намалена работоспособност надхвърлят по важност корпоративните печалби и данъчните приходи от тютюневи изделия. На пушенето се гледа и като на стратегически фактор, защото засяга физическото здраве на мъжете и жените. През 1980-те набира популярност движението за природосъобразен и здравословен начин на живот. По-високото качество на живота в развития свят води до нагласата, че си заслужава да се живее по-дълго, тоест е нужен отказ от вредни навици. Културната промяна, съчетана с активни мерки от страна на правителствата, постепенно води до спад на броя на пушачите под 20% от населението.

Разбираемо е, че тази рационална публична политика се сблъсква с интересите на т.нар. Голям Тютюн. Петте водещи мултинационални тютюневи компании през 2016 г. отчитат брутни продажби от над 312 млрд. долара, 35.6 млрд. долара печалба след данъци и близо 92 млрд. долара задлъжнялост, което говори, че интересът на някои банки съвпада с този на Големия Тютюн (виж обобщените данни в таблицата, възможни са разминавания заради разлики във валутния курс и деклариране в отчетите само на нетните продажби).

Табл. 1 Финансови резултати на глобалните тютюневи компании за 2016 г. (собствени изчисления на база официални годишни отчети, в млн. USD)

	Приходи	Печалби	Активи	Дълг	Данъци	Акцизи
Altria	25 774	14 239	45932	13881	7608	6407
BAT	63 531	8 707	53892	26415	1905	43544
Imperial	37 444	1 951	44347	17455	322	18339
Japan	62 495	3 725	41982	5035	1345	43531
PMI	123 221	6 967	36851	29067	2768	48268
Общо	312 465	35 589	223 004	91 853	13 948	160 089

Тютюневите корпорации концентрират огромна финансова мощ и за 2016 г. успяват да постигнат над 50% ръст на печалбите и 14% прираст на активите си на годишна база. Растежът е възможен заради страните с ниски и средни доходи. По правило, мерките за ограничаване на тютюнопушенето в развиващите се страни не са

амбициозни, а прилагането им е избирателно. Тютюневите компании по-лесно успяват да прокарат там своите интереси, включително чрез механизма на данъците: големите компании внасят в бюджетите на страните милиарди от тютюневи акцизи.

Според изданието „Глобалната цигарена индустрия“² стойността на продаваните цигари в света е от порядъка на 700 млрд. долара за година. 1.1 млрд. пушачи, от тях 180 млн. жени, купуват над 5.5 трилиона цигари годишно. Над 80% от пушачите в света живеят в страни с ниски и средни доходи. Китайската национална тютюнева корпорация държи 44% от световния пазар, макар че само 1% от продукцията ѝ отива за износ. Втори с 15% от глобалния пазар са Philip Morris International. Показателно е, че **при 2.2 пъти по-малобройно население, в Русия се продават с близо 10% повече цигари по сравнение със САЩ.** По данни на Световната здравна организация, делът на пушачите в Индонезия е 76.2% и се очаква до 2025 г. да стигне 87.2%.

Освен че фокусира маркетинга си върху развиващите се пазари, тютюневата индустрия замества традиционните цигари с нови продукти за пушене, които не са предмет на толкова строги регулации, например електронни цигари или „свободни от дим“ устройства.

2. Макроикономически проблеми на тютюнопушенето

Пазарът на тютюневи изделия се отличава с особености, които предполагат специален подход при неговото изследване и регулиране. Първо, **тютюнопушенето е свързано с високи екстерналии:** непредвидени разходи за трети страни. Щети понасят както пушачите, така и тези, които неволно са принудени да вдишват цигарения дим – но и всички данъкоплатци, тъй като повишената заболяемост сред пушачите прехвърля по-високите разходи за здравни услуги върху цялата система. Непушачите в повечето страни са мнозинство, но биват наказвани за чуждия вреден навик и то не само с пари: през 2002 г. е оценено, че годишно в Европейския съюз

---

² The Global Cigarette Industry. Campaign for Tobacco – Free Kids, December 2016
http://global.tobaccofreekids.org/files/pdfs/en/Global_Cigarette_Industry_pdf.pdf

умират 19 000 непушачи заради изложеност на цигарен дим на работните места или у дома³.

На второ място, при тютюневите изделия **потребителският суверенитет е силно ограничен** заради високата степен на пристрастяване. Изследване на Gallup твърди, че 74% от пушачите в САЩ през 2016 г. биха желали да не пушат. През живота си пушачът в САЩ прави средно 3.8 сериозни опита да спре⁴. Други проучвания сочат, че успехът при опити за спиране на цигарите в 12-месечен период е едва 3-7%⁵. По данни на Европейската комисия, само 20% от пушачите успяват да се откажат изобщо. Когато започват да пушат, хората и особено непълнолетните не са в състояние да си дадат сметка за всички материални и здравни последици от моментното им решение. В статия за Националното бюро за икономически изследвания на САЩ Джонатан Грубер обобщава: пушачът живее в две икономически времена. „Днес“ желанието за поредната цигара изтиква на заден план мисълта за личния бюджет и здравето, но „утре“ той желае да не пуши, затова като цяло не възразява на рестриктивните политики срещу тютюневите изделия⁶.

Друг дефект на този пазар се крие във факта, че акцизите на цигарите са важен източник за държавния бюджет. В Китай данъци и акцизи върху цигари формират 7% от държавните приходи⁷, което не е без значение за държавното управление, независимо от оценките за 1 млн. смъртни случая заради тютюнопушене в страната годишно⁸. Не е изключение, когато **публични политики под благовиден предлог преследват събиране на приходи от пушачите**, а не подобряване на общественото здраве. Четвърто, повечето ефекти от тютюнопушенето са невидими и трудно или въобще не могат да се оценят количествено, което пречи да се осъзнае истинското им значение.

---

³Commission staff working document: "Report of the implementation of the Council Recommendation on smoke – free environments". European Commission, 2013
https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/tobacco/docs/smoke-free_implementation_report_en.pdf

⁴<http://www.gallup.com/poll/1717/tobacco-smoking.aspx>

⁵Feenstra et.al. Cost effectiveness of face-to-face smoking cessation interventions: a dynamic modeling study. Value in Health, Vol. 8/2005, p. 178-190

⁶<http://www.nber.org/reporter/summer03/gruber.html>

⁷"The Chinese government is getting rich selling cigarettes". Bloomberg, 12/2014.

<https://www.bloomberg.com/news/articles/2014-12-12/the-chinese-government-is-getting-rich-selling-cigarettes>

⁸Verguet, Stephane et.al. The consequences of tobacco tax on household health and finances in rich and poor smokers in China: an extended cost-effectiveness analysis. Lancet Glob Health, 2015, Vol. 3, e206-16
[http://thelancet.com/pdfs/journals/langlo/PIIS2214-109X\(15\)70095-1.pdf](http://thelancet.com/pdfs/journals/langlo/PIIS2214-109X(15)70095-1.pdf)

В специализираната литература са правени множество опити за изчисляване на паричните ефекти от тютюнопушенето в различни страни. Скорошна публикация на Екпу и Браун⁹ обобщава 151 изследвания в периода 1992 – 2014 г. Според авторите, причинените от тютюнопушене разходи се класифицират като преки, непреки и нематериални (direct, indirect and intangible). Пример за **преки разходи** са плащанията на здравната каса за лекарства и болнично лечение на пушачи. Такива са и личните разходи на пушачите за лекарства и лекарска помощ заради заболявания, свързани с тютюнопушене. Световната банка твърди, че в богатите страни до 15% от публичните здравни разходи се асоциират с тютюнопушене.

Непреките разходи включват щетите, нанасяни върху здравето на пасивните пушачи, както и загубите на работодателите заради намалена работоспособност на служителите. Установено е, че пушачите по-често отсъстват от работните си места по здравословни причини. Тук следва да се причислят и внушителните разходи от пожари, причинени поради неизгасени цигари (27 млрд. долара в световен мащаб към 2000 г. и 300 000 човешки жертви). Само във Великобритания почистването на цигарените фасове е оценено на 342 млн. паунда годишно. **Невеществените разходи** касаят загубата на живот и болките (включително за семействата) заради свързани с тютюнопушене заболявания. В категорията на нематериалните разходи разсъжденията на Екпу и Браун може да се допълнят със споменатите стратегически фактори за здраве и жизненост на нацията.

Тютюнопушенето е свързано също и с икономически ползи. По веригата това са: доходи на фермерите, отглеждащи тютюн; работни места и доходи на заетите в цигарените фабрики; печалби на тютюневите компании; приходи в държавния бюджет от данъци и акцизи; приходи в търговията на дребно. Спорна икономическа полза от тютюнопушенето е по-малката продължителност на живота на пушачите, която намалява претенциите към пенсионната система¹⁰. В някакъв смисъл заболяемостта сред пушачите също е „приход“ за здравния бизнес. Все пак, за държавно управление, което вижда в запазването на живота и здравето на населението свой приоритет, няма

---

⁹Ekpu and Brown. The economic impact of smoking and of reducing smoking prevalence: review of evidence. Tobacco Use Insights, 2015:8 1-35

¹⁰През 2002 г. в медиите изтича изследване, изготвено от Arthur D. Little по поръчение на Philip Morris, което оценява икономическия ефект от тютюнопушенето в Чешката република. В него е отчетена и „ползата“ за пенсионната система от по-високата смъртност сред пушачите. Документът е посрещнат с негодувание и Philip Morris публично поднасят извинения:
https://en.wikipedia.org/wiki/Public_Finance_Balance_of_Smoking_in_the_Czech_Republic

съмнение, че щетите от тютюнопушенето надхвърлят финансовите ползи, особено ако нематериалните разходи се оценят подобаващо.

Съществуват редица **механизми за ограничаване на тютюнопушенето** сред населението и изборът на конкретни мерки зависи от политическата воля. Най-ефективно е данъчното облагане, което повишава цената на тютюневите изделия и така принуждава хората, особено тези с по-ниски доходи и младежите, да намалят консумацията или да се откажат. Установено е, че 10% ръст на цената води до 3-7% спад в консумацията на цигари. Икономически модел за Китай показва, че 50% увеличение на цената заради повишаване на акциза ще доведе до 231 млн. спечелени години човешки живот в 50-годишен период, в добавка към 703 млрд. долара по-високи приходи за бюджета, но при рязко намаление на консумацията сред най-бедните слоеве (виж бел. 8). Световната банка препоръчва данъците върху цигарите да формират поне 75% от продажната цена. Чрез този механизъм държавата запазва и дори увеличава приходите си, докато консумацията на тютюневи изделия всъщност спада.

Ограничение на този подход е, че ценовата еластичност на цигарите в по-богатите страни и във високодоходните групи е ниска. Колкото и да поскъпнат цигарите, най-богатите ще продължат да пушат. В същото време бедните гласоподаватели, отказващи се по финансови причини, се фрустрират. Контролът чрез данъчно облагане се допълва от забрани за пушене на публични места, мерки срещу видимостта на тютюневите изделия (забрана на реклами, въвеждане на еднотипни опаковки и др.под.), медийни кампании, образователни програми в училищата и на работните места, медицинска помощ за желаещите да се откажат, програми в малките общности и редица други.

Проличава, че проблемите и подходите за контрол на тютюнопушенето са различни в страните с високи и с по-ниски доходи. Това касае и социалните класи. Пушенето при бедните отклонява доходи, нужни за насъщни разходи на домакинствата като храна и образование на децата, съответно бедността в семейства на пушачи става хронична. Оказва се, че **тютюнопушенето подсилва неравенството на доходите вътре в страните и между страните по света**. Страни с високи доходи, които в материално отношение може да си позволят да пушат, са последователни в прилагането на контрол на тютюна. В развиващи се страни, най-вече в Азия, ограниченото богатство на домакинствата се губи в цигарен дим, докато правителствата там се

задоволяват със спорните ползи от по-високи акцизи. Този процес трябва да се оцени на фона на новия фокус на глобалните тютюневи корпорации върху развиващия се свят.

Защитавайки интересите си, Големият Тютюн твърди, че контролът му би засегнал милиони работни места в производството и търговията с цигари, както и доходи на бедни правителства. Всъщност парите, отклонени от тютюневи изделия остават в икономиката и с тях се купуват други потребителски или инвестиционни стоки. Върху площите, преди засети с тютюн се отглеждат други земеделски култури, включително храни. Работните места от затворени цигарени фабрики се компенсират в други сектори. Щетите за обществения интерес, за които алармират тютюневите корпорации и техните съюзници, са най-често нереални или силно преувеличени.

3. Европейски регулации за контрол на тютюнопушенето

Договорът за функционирането на Европейския съюз задължава институциите на ЕС да осигуряват „високо равнище на закрила на човешкото здраве“, включително „опазване на общественото здраве по отношение на употребата на тютюн“¹¹.

Като израз на този приоритет, Съветът на Европейския съюз през 2009 г. прие Препоръка за създаване на среда, свободна от цигарен дим (Council Recommendation on smoke-free environment¹²). Препоръката включва 7 принципа, фокусирани около тезата, че пушенето в закрити помещения на работното място и на публични места не следва да се допуска. **Няма „безопасно равнище на изложеност на тютюнев дим“** и решения като обособени помещения за пушачи, вентилация, филтриране на въздуха и др. под. не са приемливи – изтъква се в документа. Страните членки следва да въведат по свое усмотрение законодателни промени, които гарантират правата на пасивните пушачи. Те трябва също така да осигурят ресурсите, нужни за контрол и налагане на въпросните забрани, тъй като се счита, че саморегулация няма да доведе до желаните резултати.

Създаването на среда, свободна от дим е само една от мерките в общата европейска политика за контрол на тютюнопушенето. През 2003 г. е приета Директива,

---

¹¹<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT> : чл. 168

¹²<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:296:0004:0014:EN:PDF>

забраняваща реклама на тютюневи изделия в пресата, по радиото и „чрез услугите на информационното общество“¹³. Забранено е спонсорството на спортни и други прояви от страна на тютюневи компании, когато те имат трансгранично въздействие. Забрана за реклама на тютюневи изделия по телевизията има още от 1989 г., като тя е допълнително разширена през 2010 г. Освен това, предвидени са регулации на тютюневите продукти по отношение на техните опаковки, етикети и съставки. **Директивата за тютюневите изделия от 2014 г.** изисква 65% от площта на опаковките да е заета със снимки и текст, алармиращи за вредите от пушенето. Забранява се продажба на ароматизирани цигари и тютюн, като компаниите се задължават да уведомяват страните членки за добавките в цигарите. Директивата е в сила от май 2016 г. с преходен период за ментоловите цигари до 2020 г.

Общите европейски политики за контрол на тютюнопушенето включват минимални акцизни ставки, борба с контрабандата, премахване на субсидиите за производителите на тютюн, медийни кампании и др. Някои страни по своя инициатива пристъпват към въвеждане на еднотипни опаковки на цигарите на различните търговски марки (plain packaging): в Австралия от 2012 г., във Франция в сила от януари т.г., във Великобритания от май 2017 г., в Ирландия е приет закон, но не е посочен конкретен срок, в Унгария вече в сила за нови продукти и ще важи за съществуващи търговски марки след май 2019 г. Нараства броят на страните, които забраняват да се показват опаковките на тютюневи изделия в търговската мрежа.

Европейската политика за контрол на тютюневите изделия не е еднозначна. От една страна се търсят решения за това, че тютюнопушенето е най-големият причинител на преждевременна смърт в ЕС, със 700 000 смъртни случая годишно. Въпреки взетите мерки, все още 28% от населението на съюза пушат, като делът на пушачите във възраст от 15 до 24 години достига 29%. Влошеното здраве и преждевременната смърт заради тютюнопушене нанасят щети в размер на 544 млрд., или 4.6% от brutния вътрешен продукт на съюза, гласи авторитетно проучване¹⁴. Но в същото време приходите от данъци и акцизи върху тютюневите изделия в ЕС също са внушителни.

---

¹³<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:32003L0033>

¹⁴“A study on liability and the health costs of smoking”. Submitted by GHK in association with the University of Exeter and the Public Health Advocacy Institute (USA). DG Sanco, 2012
http://ec.europa.eu/health/sites/health/files/tobacco/docs/tobacco_liability_final_en.pdf

Не се води официална статистика за този показател, но приблизително изчисление е възможно. Продажбите на тютюневи изделия в ЕС през 2010 г. възлизат на 136.5 млрд. евро¹⁵. Ако приемем, че този обем е без чувствителна промяна през 2016 г., при близо 76% среден дял на акцизи и данъци в крайната цена на тютюневите изделия в ЕС¹⁶, **приходите от тютюневи изделия за бюджета на страните членки надхвърлят 100 млрд. евро**¹⁷. Сумата е многократно по-ниска от цитираните разходи от 544 млрд. евро, но проблемът се крие в това, че в огромната си част въпросните щети представляват оценка на нематериални вреди, причинени от смърт и болест. Разходите за здравната система и загубената производителност струват „само“ 33 млрд. евро и данъчните приходи ги надвишават тройно. Ако правителствата не държат на живота и здравето на населението, те ще изберат видимите акцизи въпреки огромните, но невидими щети.

При приемането на Директивата за тютюневите изделия през 2014 г. бяха отправени упреци, че индустрията е защитила съществените си интереси и е променила нагласите на комисията в Брюксел¹⁸. Друг спорен момент в европейските регулации за тютюневите изделия е „негативната им еластичност“, тоест често пушачите отговарят на множащите се забрани със „закоравяване“. Формира се нагласата, че бездушната бюрокрация посяга на граждански свободи и уврежда „кафе културата на Стара Европа“. Този процес може да се проследи по данните за някои страни, анализирани в следващата част на доклада.

4. Консумация на тютюневи изделия в България и нейните ефекти

В момента България е страната с най-висок дял на тютюнопушене в Европейския съюз. Публикуваните от европейската статистическа служба данни за 2014 г.¹⁹ показват,

---

¹⁵"Economic analysis of the EU market of tobacco, nicotine and related products". Matrix Insight, 2013, p. 21
http://ec.europa.eu/health/sites/health/files/tobacco/docs/tobacco_matrix_report_eu_market_en.pdf

¹⁶http://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/taxation/excise_duties/tobacco_products/rates/excise_duties-part_iii_tobacco_en.pdf, стр. 6

¹⁷Изготвен от KPMG доклад за незаконната търговия с цигари в ЕС дава сходни резултати: незаконната търговия е 9.8% от общата консумация, пропуснатите акцизи са 11.2 млрд. евро, пропорционално общите акцизи следва да са поне 100 млрд. евро. През 2007 г. акцизите са оценени на 70 млрд. евро

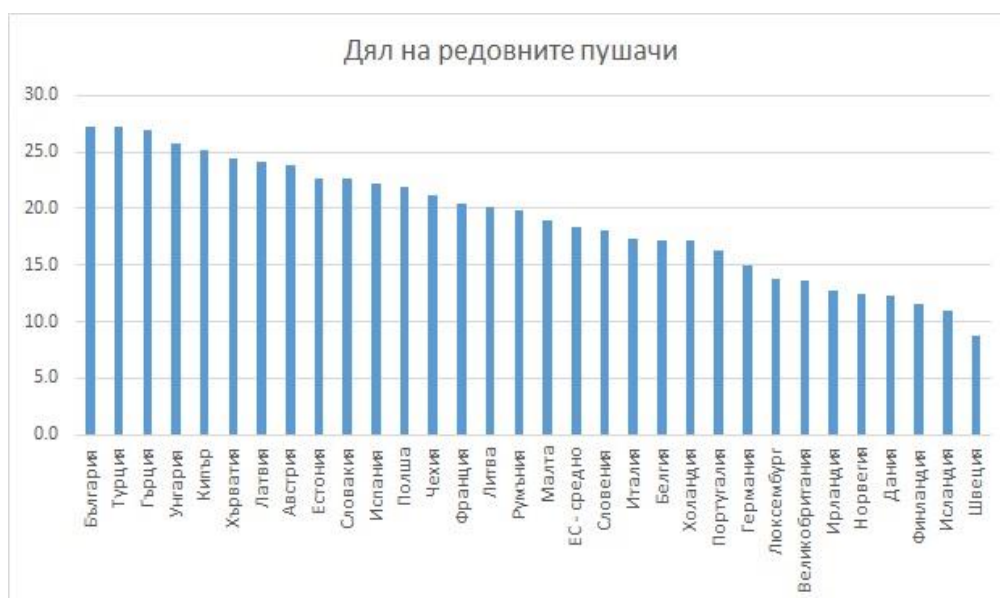
¹⁸Costa, H. at. al. Quantifying the influence of the tobacco industry on EU governance: automated content analysis of the EU Tobacco Products Directive. Tobacco Control 2014, 23: 473-478

<http://tobaccocontrol.bmj.com/content/23/6/473>

¹⁹<http://ec.europa.eu/eurostat/web/health/health-status-determinants/data/database>

че с 28.2% дял на редовните пушачи (daily smokers) и с 65.2% дял на непушачите, България е изпреварила доскорошния „лидер“ Гърция, където делът е съответно 27.3% редовни пушачи и 67.4% непушачи. Средните стойности за Европейския съюз са 76.1% непушачи, 19.2% пушачи и 4.7% спорадични пушачи (Виж Графика 2).

Графика 2. Дял на редовните пушачи в ЕС (Евростат, данни за 2014 г.)

По отношение на тютюнопушенето сред младите хора, България отново демонстрира високи стойности, макар и не най-високи. С 21.5% редовни пушачи сред младежите на възраст 15-24 г., България е в по-добра позиция от Естония, Франция, Австрия и Унгария, при среден дял за ЕС от 16%. Това говори, че при наличие на целенасочена държавна политика, която да помогне да се задържат и подобрят сегашните резултати, страната постепенно ще се присъедини към европейската тенденция на маргинализиране на тютюнопушенето. Също и при възрастните хора над 65 г. делът на пушачите в България е сравнително по-нисък.

В България най-висок е делът на пушачите във възрастовата категория 25-44 г. **Във възрастта от 35 до 44 г. у нас има повече пушачи – редовни и спорадични (50.9%), отколкото непушачи.** За това може да се търсят различни обяснения, включително свързани с институционалната среда след 1990 г. Така или иначе, българите в активния период на живота си пушат значително повече от средното за останалите страни в ЕС. В макроикономически план това крие рискове за работоспособността, повишава публичните разходи за здравеопазване и натоварва осигурителната система. Увеличава се рискът от пасивно пушене на работните места.

Още една специфика за тютюнопушенето в България изисква осмисляне. Според детайлните данни на Евростат, с най-голям дял са пушачите в 5-тия подоходен квинтил, тоест 20-те процента от българите с най-високи доходи. Редовно пушат 15.1% от най-богатите европейци – по-малко от средното значение за цялото население. **В България редовно пушат 32% от най-богатите, значително над средното за страната.** Това може да се обясни по два начина: от една страна, разходите за цигари в България са тежест за домакинския бюджет и само богатите си ги позволяват. По-правдоподобно е друго тълкуване: житейската култура в България чувствително се различава от тази в ЕС. Красноречиво е, че повече от 1 кутия цигари дневно пушат 14.6% от най-богатите българи и само 1.2% от най-богатите шведи. Във Финландия процентът на страстните пушачи сред 5-тия квинтил според Евростат е 0.

България е начело в още един негативен списък: приходите от акцизи и данъци върху тютюневи изделия формират най-голяма част от държавния бюджет в сравнение със страните в ЕС²⁰. През 2016 г. в България са събрани 2.304 млрд. лв. от акцизи на тютюневи изделия, а планът за 2017 г. е почти 2.5 млрд. лв²¹. Сумата се равнява на почти 1/10 от данъчните приходи, тоест тя е твърде важно перо. През годините **косвените данъци върху тютюна съответстват на 70-80% от постъпленията от европейските фондове.**

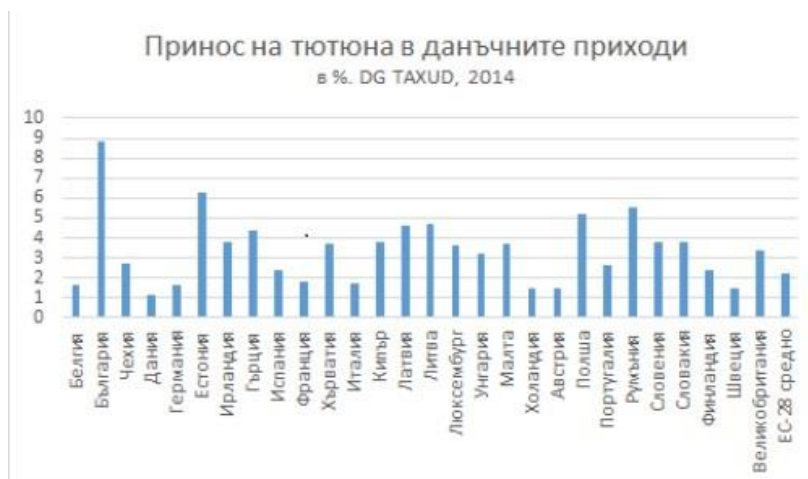
Графика 3. Данъци върху тютюневи изделия като дял от данъчните приходи

---

²⁰Taxation Trends in the European Union. DG Taxation and Customs Union, 2016, p. 249

http://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/2016/econ_analysis_report_2016.pdf

²¹По данни на Министерството на финансите. Виж статията „Бюджетът се пълни с токсични пари“, 16.11.2016 г. <https://taxdog.wordpress.com/2016/11/16/tobacco-excise/>

През последните години се наблюдава спад на дела на контрабандните цигари на българския пазар, съчетан с ръст на бюджетните приходи²². Доклад на КРМГ установява, че незаконните продажби на цигари през 2015 г. са намалели с една трета и в момента контрабандните или фалшиви цигари заемат 11.6% от пазара (през 2010 г. делът им е бил 30.7%). Тази положителна тенденция не следва да се надценява по няколко причини. Първо, цената на цигарите в България е най-ниска в ЕС: към януари 2016 г. средно 2.42 евро за кутия от 20 къса, в страните от Западна Европа тя е в пъти по-висока. Нарастващото значение на тютюневите изделия за бюджета води до противоречиви практики: държавни институции открито подкрепят публични кампании за продажба на цигари с акцизен бандерол²³, въпреки че директивите за контрол на тютюнопушенето в ЕС забраняват подобни реклами и спонсорство. Трето, проучването на КРМГ показва, че в някои български градове незаконният пазар е над 40%. **Акцизи и ДДС формират 84.2% от продажбената цена на цигарите на българския пазар.** Потребителите са чувствителни към цената и при следващо увеличение може да се очаква масово да преминат в нелегалния сектор. Не на последно място, цигарите не са единствен обект на незаконна търговия с тютюневи изделия. Според Българската асоциация на тютюневата индустрия, „търгуваните количества нарязан тютюн за пушене са в порядъка на 2000 т.²⁴“, пропуснатите акцизи са вероятно около 300 млн. лв.

Независимо от противоречивата позиция на приходните агенции, и в България е в сила правилото, че икономическите ползи от продажбата на тютюневи изделия отстъпват на щетите, причинени от тютюнопушене – ако стойността на човешкия

²²<https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2016/06/project-sun-report.pdf> (p. 28-31)

²³http://www.dnevnik.bg/biznes/2015/08/17/2592140_bulgartabak_i_finansovoto_ministerstvo_pusnaha_vtora/

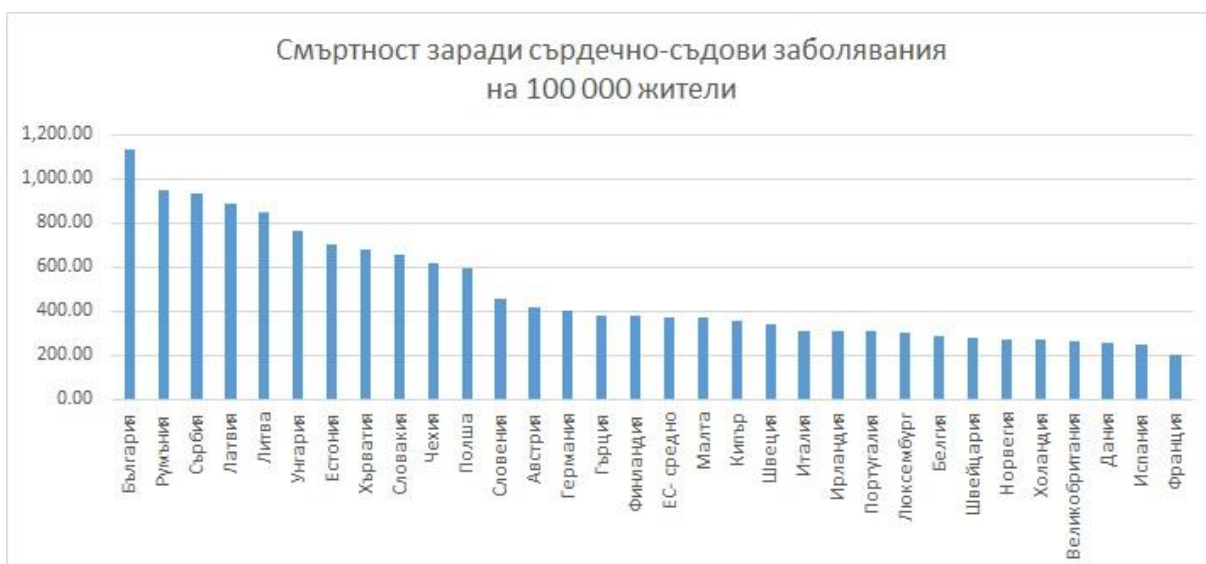
²⁴Позиция относно ЗИД на ЗТТИ, 12/2014 г.

<http://www.parliament.bg/pub/cW/20150114102308predl.%20za%20zid%20na%20ZTTI-BATI.pdf>

живот и човешкото здраве не бъде взета под внимание. Общоевропейско изследване от 2009 г. по поръчка на Европейската комисия (виж бел. 14) установява, че в България тютюнопушенето допринася с 82% за развитието на рак на белите дробове, с 56% за рака на горните дихателни пътища, с 6% за други ракови заболявания, с 51% за хронични заболявания на белите дробове, с 10% за други респираторни заболявания, както и с 8% за сърдечно – съдовите болести, при които България отново е негативния лидер.

Графика 4. Смъртност заради сърдечно-съдови заболявания в страните членки (Евростат, данни за 2014 г.)

Според клиничните данни, тютюнопушенето в България директно отговаря за 2.71% от публичните разходи за здравеопазване, съответно за 0.12% от БВП²⁵. На база размера на тези разходи за 2014 г., при отчитане на равнището на цените, се оказва, че тютюнопушенето води до 125 млн. лв. разходи на НЗОК и държавния бюджет. Освен тези **преки разходи**, косвено се губят 101 900 работни дни заради причинени от тютюнопушене заболявания. Освен това, всяка година почти 3500 души трайно губят

²⁵Цитирани в изследването на ГНК от 2009 г. По-нови източници посочват 4% от публичните разходи за здравеопазване: <http://tobaccocontrol.bmj.com/content/tobaccocontrol/early/2017/01/04/tobaccocontrol-2016-053305.full.pdf> Goodchild, M., Nargis, N., d'Espaignet, T. Global economic cost of smoking – attributable diseases. *Tobacco Control*, 2017, 0:1-7

работоспособност заради тютюнопушене. **Косвените разходи** от тютюнопушене предвид средното равнище на заплащане в страната възлизат на около 40 млн. лв.

Обективен поглед върху разходите, свързани с тютюнопушене е невъзможен, ако не се оценят също и ефектите върху човешкият живот и здраве. Остойносттаването на **нематериални, или над-материални, ценности** е отдавнашен проблем на икономическата наука и практика, като в последните години при използване на различни оценителски техники се достига до сходни значения в различни страни и региони. В цитирания доклад на GHK се определя условна цена от 52 хил. евро на 1 загубена година човешки живот в страните от Европейския съюз.

В България тютюнопушенето причинява преждевременната смърт на 17 560 души годишно, загубените заради тютюнопушене години човешки живот са 417 490²⁶. Преждевременната смъртност, породена от тютюнопушене в България в изследването на GFK е оценена на над 9.3 млрд. евро, тоест близо 1/5 от БВП. Значителната разлика в стандарта на живот може да постави под съмнение подобно изчисление. Ако се приеме средната за ЕС норма на щетите от преждевременна смъртност заради тютюнопушене, която е 4.4% от БВП, **за България нематериалните щети от тютюнопушене следва да са над 4 млрд. лв. годишно: двойно повече от приходите от акцизи.**

В допълнение към изложените по-горе данни и изчисления за тютюнопушенето в България, страната е сред големите производители на тютюн в Европа²⁷. По данни на Евростат за 2014 г., с тютюн са засети 13.8 хил. ха, от които са произведени 28.7 хил. тона: 15% и 13% от общите площи и производство в ЕС. Тютюнопроизводителите в ЕС не получават субсидии за хектар обработвана площ, но българските фермери получават национална субсидия. За 2017 г. очакванията са около 42 хил. фермери да произведат 51.6 хил.т. тютюни и да бъдат **субсидирани от държавния бюджет с 89.4 млн. лв**²⁸

Икономическа целесъобразност на забраната за тютюнопушене на закрити обществени места

²⁶<http://global-health.healthgrove.com/1/41/Bulgaria#Behavioral%20Risk%20Factors&s=1gZI5x>

²⁷http://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/tobacco/statistics/production-statistics_en.pdf

²⁸http://www.nat2010.bg/docs/SKMBT_C28417030109140.pdf

1. На кого вреди забраната

Както бе показано в първата част, тютюнопушенето има макроикономическа цена, която се изразява далеч не само в акцизи и в печалби на компаниите, но и в натоварване на обществената здравна система, загуба на производителност, загуба на доход заради заболявания, както и невеществената цена на болките и страданията на засегнатите и техните семейства. По отношение на индивида би могло да се приеме, че той сам избира какво да прави със здравето си, доколкото участва в системата на здравното осигуряване²⁹. Друг е въпросът за „пушенето втора ръка“ (secondhand smoke), при което пушачите причиняват вреди на непушачите: на здравето, тоест и на доходите им.

Правото на свободна от цигарен дим жизнена среда в развитите страни е признато отдавна и това още преди 30-40 г. води до въвеждане на забрани за тютюнопушене на обществени места, първо в САЩ. След като през 1971 г. Главният хирург на САЩ дава препоръка за пълна забрана на тютюнопушенето в закрити публични пространства, през 1973 г. щатът Аризона за пръв път ограничава тютюнопушенето на множество публични места. През 1975 г. щатът Минесота приема първия широкообхватен закон, налагащ забрана също и в частни работни пространства. Към 2003 г. във всички щати на САЩ действат закони, забраняващи тютюнопушенето в някакъв тип заведения. През същата година Ню Йорк въвежда пълна забрана за пушене в барове и ресторанти, следва Флорида³⁰.

Сходни забрани през 1980-те и 1990-те се въвеждат и в други страни, например Израел (1983), Финландия (1995), Нова Зеландия (1990), а след 2000 г. те се превръщат в норма и в момента почти всички страни от ОИСР не допускат тютюнопушене на работни места и в заведения за хранене. Рестрикцията има ефект и допринася не само за намаляване на изложеността на непушачите на цигарен дим, но и за спад на общата консумация на тютюневи изделия в „богатия свят“. Свиването на пазара е силно негативен фактор за тютюневите корпорации.

Твърди се, че забраната за тютюнопушене в публични пространства действа особено негативно върху бизнеса на ресторанти и питейни заведения (клубове, барове

---

²⁹В САЩ Законът за достъпно здравеопазване позволява на компаниите да продават с до 50% по-скъпи здравни застраховки на пушачите. <https://www.healthmarkets.com/content/smoking-and-health-insurance>

³⁰Eriksen, M., Chaloupka, F. The economic impact of clean indoor air laws. *A Cancer Journal for Clinicians*. Vol. 57/2007, p. 367-378 <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.3322/CA.57.6.367/full>

и др.под.), тъй като хората желаят да пушат, докато са навън и щом нямат тази възможност, те по-често ще остават в домашна среда, където няма подобна забрана. Друга възможност е да практикуват „тютюнев туризъм“, тоест да пътуват по-често в страни, където забрана все още не действа. Многобройни изследвания, прилагачи различни иконометрични модели показват, че това не съответства на реалните ефекти. **Забраната за тютюнопушене няма видим негативен ефект върху бизнеса на ресторанти и барове**, а в някои случаи се регистрират и леки положителни ефекти. Това е в сила и за България, както ще бъде показано по-долу. Също така ще стане ясно, че мнозинството от пушачите не виждат в забраната посегателство на своите права.

Едно от най-задълбочените изследвания в тази насока е извършено в Норвегия³¹. Детайлна статистика за приходите на ресторанти и барове, събирана в продължителен период позволява заключения с висока степен на надеждност. Норвегия е показателен случай също и заради студения климат, който допълнително би отблъснал пушачите да посещават ресторанти и барове, щом се налага да излизат навън. Данните са сезонно изгладени и е отчетено въздействието на температурата на въздуха. Следи се делът на разходите за ресторанти и барове в общата консумация. Оказва се, че след въвеждане на пълна забрана за пушене на 1.06.2004 г. разходите за ресторанти и барове не намаляват. През 2005 г. при ресторантите те бележат 3.3% ръст, най-висок за изследвания период. При баровете, които са с 20 пъти по-малко приходи в сравнение с ресторантите, през 2005 г. резултатът спада с 1%, но през 2006 г. нараства с 6.8%. Възможен е изводът, че **забраната като цяло действа положително на ресторантите, а при баровете след първоначално забавяне бизнесът бързо се настройва**. Все пак това е дискуссионно заради сезонния фактор. Статистическото заключение е, че между забраната за тютюнопушене и резултатите на сектора зависимост няма.

Ериксен и Чалупка в цитираната по-горе студия „Икономически ефекти на законите за чистота на въздуха в затворени пространства“ правят обзор на изследванията по темата до 2007 г. Проучванията, които се базират на обективни данни не откриват зависимост между забрани за тютюнопушене и приходи на ресторанти и барове. Същото важи и за работните места, като в Ню Йорк непосредствено след забраната за тютюнопушене в ресторанти броят на наетите работници се е увеличил с 18%. Има примери за увеличение на приходите на ресторантите след въвеждане на

---

³¹Melberg, H., Lund, K. Do smoke – free laws affect revenues in pubs and restaurants? *The European Journal of Health Economics*. 2012 Feb. 13(1), p. 93-99 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3249552/>

забраната, при баровете като цяло няма промяна. Само при игралните заведения (казина, бинго зали и др.под.) някои автори откриват спад на приходите след въвеждане на забрана за тютюнопушене, но е дискусивно дали именно тя ги е причинила.

По различен начин стои въпросът при изследвания, които оперират с анкети и допитвания сред бизнеса. Вероятността те да стигнат до заключението, че забраната за тютюнопушене в закрити публични помещения води до спад на приходите на ресторанти и барове, е 4 пъти по-голяма в сравнение с изследванията, базирани на обективни данни³². Това разминаване може да се дължи на редица фактори. От една страна, собственици, чийто бизнес не се развива добре, са склонни да търсят причината във външни пречки. От друга, тютюневата индустрия от дълги години поддържа връзки с ресторантьорския сектор и гледа на него „като потенциален най-важен съюзник“ в борбата срещу регулациите³³. Разкрити пред съда в САЩ вътрешни документи на тютюневите компании показват, че **„Големият Тютюн“ е използвал, подпомагал и дори сам създавал асоциации в ресторантьорския сектор**, активно лобиращи срещу забраните за тютюнопушене.

Икономическите щети, причинени от пасивното пушене в САЩ възлизат на почти 10 млрд. долара, според изчисление от 2005 г. на Дружеството на актьорите. Щетите са приблизително по равно разпределени между преки медицински и непреки разходи (пропуснати доходи).

2. Здравни, социални и икономически ефекти от забраните в ЕС

Член 8 от Рамковата конвенция за контрол на тютюна на Световната здравна организация от 2003 г. изисква подписалите страни да вземат „ефективни“ мерки срещу изложеността на тютюнев дим в закрити работни помещения, публичен транспорт, публични места на закрито и други. В изпълнение на това предписание и в съгласие с Договора за функциониране на ЕС, Съветът на Европейския съюз през ноември 2009 г. прие Препоръка за свободна от тютюнев дим среда. Този документ от най-влиятелната институция на ЕС констатира, че доброволните политики на национално ниво са се

---

³²Scollo et. al. Review of the quality of studies on the economic effects of smoke-free policies on the hospitality industry. *Tobacco Control*, 2003, 12: 13-20

³³Dearlove, J., Bialous, S., Glantz, S. Tobacco industry manipulation of the hospitality industry to maintain smoking in public places. *Tobacco Control*, 2002, 11:94-104 <http://tobaccocontrol.bmj.com/content/11/2/94>

оказали неефективни за справяне с проблема, затова е нужно да се приемат законови разпоредби, както и да се осигурят „адекватни инструменти“ за контрола на спазването им.

Европейската комисия от своя страна през февруари 2013 г. публикува Доклад за прилагането на Препоръката³⁴. Към въпросния момент всички страни членки са имали закони, контролиращи пасивното пушене, но тези закони силно варират по отношение на своя обхват и степен на рестрикция. Всички страни предвиждат глоби за нарушителите, които в Австрия и Гърция достигат до 10 000 евро. **Най-големи трудности се срещат при прилагане на забраната в барове**, като най-често обяснение за това е липсата на капацитет и ресурси за контрол.

Независимо от това, събраната информация за прилагането на забраната за тютюнопушене в обществени места в страните от ЕС показва, че на повечето места се осъществява значителна контролна дейност³⁵. В Австрия за забраната отговарят общински служители, като между 01.01.2009 и 01.06.2012 г. са установени 16 000 нарушения и са наложени 3300 глоби, в някои случаи достигащи до 5000 евро. В Белгия само през втората половина на 2011 г. са наложени 695 глоби. В Гърция през 2011 г. от глоби заради забраната за пушене са събрани близо 465 000 евро, и т.н.

Здравните ефекти от забраната за тютюнопушене в обществени закрити места се преценяват като незабавни и значителни. Във Великобритания през годината, следваща забраната има статистически значим спад (с 2.4%, или 1200 случая) на хоспитализации с инфаркт на миокарда. В Швеция се установява значително намаляване на броя на респираторните симптоми. В Ирландия е документирано бързо подобрене на респираторното здраве на работниците. В Италия медицинско изследване открива значително намаление (средно с 11.2%) на случаите на сърдечно-съдови заболявания след въвеждането през 2005 г. на пълна забрана за пушене в закрити публични помещения³⁶.

Характерно е, че **подкрепата за забраните се повишава след въвеждането им**. В Италия през 2001 г. 83% от населението подкрепят забраната, а през 2006 г. след въвеждането ѝ подкрепата се вдига до 93%. В Шотландия забраната за тютюнопушене

---

³⁴https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/tobacco/docs/smoke-free_implementation_report_en.pdf

³⁵https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/tobacco/docs/smoke-free_legislation_overview_en.pdf

³⁶<http://circ.ahajournals.org/content/early/2008/02/11/CIRCULATIONAHA.107.729889>

в барове се е подкрепяла от 56% от посетителите на заведенията преди и от 69% след влизането ѝ в сила. В Норвегия подкрепата се е повишила от 54 на 90%. И в останалите страни на ЕС се наблюдава същата тенденция. По тази причина контролът в първите месеци от влизане в сила на забраната е особено важен: след като пушачите и непушачите се убедят в преимуществата на новите режими, те са склонни не само да ги приемат, но и да ги защитават. Ако забраната е наложена, но не се спазва, тя губи смисъл и буди недоволство, тъй като ползите от нея не се материализират.

Друг важен момент е, че общественото мнение **подкрепя по-силно пълната забрана, отколкото частични мерки. Не само непушачите, но и пушачите одобряват забраната за пушене** в закрити обществени места. Изследване на Евробарометър от декември 2008 г.³⁷, извършено във връзка с Препоръката на Съвета на ЕС установява, че забраната за тютюнопушене в ресторанти се подкрепя (изцяло или отчасти) от 78.2% от гражданите на съюза, против са 19.7%. Повече от две трети от пушачите (68.6%) също подкрепят забраната. Тези данни може да се тълкуват по следните начини: 1) загриженост за личното здраве; 2) отказ от практика, причиняваща вреда на непушачи; 3) израз на нов хигиенен стандарт; 4) утвърждаваща се култура на не-пушене с маргинализиране на тютюнопушенето. Тази анкета потвърждава цитираното в първа част заключение на американския икономист Джонатан Грубер: пушачите живеят в две икономически времена. „Утре“ те са склонни да си самоналожат рестрикции, макар „днес“ да надделява зависимостта.

Още по-изразена подкрепа заявяват гражданите на ЕС за забраната за тютюнопушене на работните места. По-нюансирано е отношението към забраната в питейни заведения (барове, кръчми, клубове). Общо за съюза, „против“ забраната са били 31.4% от анкетиранияте, а „за“ нея 64.8%. Но при пушачите „против“ са 51.5% и е характерно, че също и 24.5% непушачите не се съгласяват със забраната за тютюнопушене в питейни заведения. Обяснението за това, най-общо, е, че забраната противоречи на утвърдено поведение. Съответно тя се възприема като увреждаща свободата и посягаща на права. В демокрации като Холандия, Австрия, Германия и отчасти Чехия в общественото мнение преобладава несъгласието към забрана за тютюнопушене в барове. Но обществената подкрепа в Италия (93.1%), Ирландия, Швеция, Финландия, Великобритания и др. я компенсира.

---

³⁷Survey on Tobacco – Analytical Report. Eurobarometer, 2009.

http://ec.europa.eu/health/archive/ph_determinants/life_style/tobacco/documents/eb_253_en.pdf

Трябва да се подчертае, че анализираното тук изследване на Евробарометър представя моментна картина с 8 годишна давност и е вероятно подкрепата за забраната да е нараснала паралелно с влизането ѝ в сила и разкриването на нейните положителни ефекти. Във всички случаи, следва да се отчита, че **забраната има не само икономически и здравни, но и политически измерения**. В момент на силно недоверие към статуквото, породено от икономическата стагнация и политическата криза, част от гражданите се възпротивяват на „Брюксел“ и „евробюрократите“. Повдига се въпроса за степента на допустимата намеса на администрацията в личния живот на гражданите. Издига се аргумента на личния избор и **правото на съществуване на заведения, предназначени само за пушачи**. Фрустрацията в момент на „бунт на гласоподавателите“ е нежелана и затова в Германия, например, редица провинции все още позволяват тютюнопушенето в определен тип нощни заведения.

Що се касае до икономическите ефекти от влизането в сила на забраната, няма статистически значимо въздействие върху приходите на ресторантьорския сектор в ЕС, както бе посочено по-горе. Европейската комисия се присъединява към оценката на Главния хирург на САЩ, който твърди: „Доказателствата от проверени изследвания показват, че политиките и регулациите за премахване на цигарения дим нямат негативен ефект върху ресторантьорската индустрия“. Наблюдават се и странични положителни ефекти, например подобряване на здравето на служителите³⁸, по-ниски разходи за почистване и поддръжка на помещенията, по-ниски разходи за застраховки и уреждане на съдебни спорове и др. На някои места е установен значителен ръст на посещенията в ресторанти на непушачи. В Ирландия е отчетен краткосрочен спад на приходите на баровете с 4.6% след забраната. Европейската комисия заявява, че **забраната за тютюнопушене в закрити обществени места като цяло има нетен положителен икономически ефект**. Следва да се отчете, че прилагането на забраната (контролът на спазването ѝ) също има своята цена, за Холандия например тя е 4-5 млн. евро.

3. Въвеждане и опозиция на забраната в България

---

³⁸Bauld, L. The impact of smoke-free legislation in England: evidence review. University of Bath, 2011
https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/216319/dh_124959.pdf

Чрез изменение и допълнение на Закона за здравето, в България от 1 юни 2012 г. е в сила пълна забрана за тютюнопушене в закрити обществени места. Единствено на територията на летища по изключение е позволено обособяването на „стаи за пушачи“, отделени с въздухонепропускаеми стени.

Сравнението показва, че **забраната, която действа в България в момента е сред най-строгите в ЕС.** В Австрия например пълна забрана за тютюнопушенето в заведения ще бъде въведена от май 2018 г., като в момента в по-големите обекти се обособяват зони за пушачи и за непушачи, а в Чехия забраната влиза в сила на 31 май 2017 г. Обяснение за впечатляващата стриктност в българския случай може да се търси в няколко посоки. От една страна, България е в челните редици по дял на пушачите сред населението, както и с лоши здравни показатели и много висока смъртност, и е наложително да се вземат мерки. От друга, през 2012 г. България е „нова членка“, която разчита на европейска финансова помощ за развитието си, съответно правителството е принудено да се съобрази с настоятелните изисквания на Европейската комисия за „широкообхватен“ закон.

Приемането на по-строги забранителни режими само по себе си не гарантира положителните ефекти, видими в други европейски страни, където забраната се спазва. Показателно е, че две години след приемането на пълната забрана България се изкачва на първо място в ЕС по дял на редовните пушачи и на последно място по дял на непушачите. Така страната измества доскорошния европейски „лидер“ по пушене Гърция, където сходна забрана действа от 1 септември 2010 г.

Още по-красноречиви са статистиките, обобщени от ЕК във връзка с Препоръката на Съвета на ЕС. За второто полугодие на 2012 г. здравните инспектори в България са извършили 20 729 проверки за тютюнопушене на закрити обществени места, но са издали само 27 акта за нарушение. За сравнение, в Италия сходен брой проверки са извършени в течение на 5 години и са наложени почти 1500 санкции. Като цяло, прилагането на забраната в България е слабо, а контролът на спазването ѝ е неефективен. **Слабостите при прилагането до голяма степен обезсмислят строгостта на действащите закони.**

Допълнителен поглед към проблема дава електронната платформа на гражданската инициатива „България без дим“, чрез която граждани може да подават

сигнали за обекти, в които забраната се нарушава. След одобрение на сътрудник на инициативата, сигналите се препращат до Регионалните здравни инспекции за последваща проверка. От стартирането на платформата през август 2012 г. до 23.04.2017 г. са подадени общо 8212 сигнала. За 2015 г. са подадени 1040 сигнала, препратени до РЗИ са 937 от тях, като повече от половината са за обекти в София. Извършените проверки са установили нарушения в 173 случая, а актове са съставени само в 57. Организаторите на тази инициатива виждат една от причините за ниския процент на „разкриваемост“ в ранния час на деня, когато се извършват повечето проверки – докато забраната се нарушава най-често в нощните часове. Дори да се съставят актове и да се наложат глоби, нарушенията продължават, тъй като няма последваща по-въздействаща санкция. Освен това, голяма е вероятността за **изтичане на информация за предварително планирани проверки.**

България не остава встрани от световната практика за яростен лобизъм срещу забраната за тютюнопушене. Институтът за пазарна икономика отдавна твърди, че забраната „пренебрегва права на собственост“ и „разбива доброволното споразумение между посетители и собственици на заведението“³⁹. Аргументацията с идеологически положения не е случайна: статистическите данни, изложени по-долу не оставят съмнение, че **забраната за тютюнопушене на закрити обществени места в България не води до спад на приходите на ресторанти и барове.** Независимо от това, още в края на 2012 г., само половин година след въвеждането на регулацията, ИПИ намеква, че някои политици в България имат нагласа да я отменят.

През 2013 и 2014 г. депутати от партия „Атака“ и от БСП на няколко пъти внасяха в парламента предложения за промени в Закона за здравето⁴⁰, премахващи пълната забрана. В мотивите към последната от тези инициативи се твърдеше, че регулациите на тютюнопушенето са довели до загуба на 30 000 работни места и несъбрани приходи за бюджета от 300 млн. лв. Икономическата и здравната комисии в парламента отхвърлиха предложението като неаргументирано. Беше изтъкнато, че не забраната, а премахването ѝ ще доведе до загуби, тъй като България вече се рекламира в света като страна без тютюнев дим. На графика 5 по-долу ясно личи, че приходите от акцизи не

---

³⁹ Панчев, Ст. Икономически ефекти на забраната за пушене. Преглед на стопанската политика, бр. 608/14.12.2012 <http://ime.bg/bg/articles/ikonomieski-efekti-na-zabranata-za-pushene/>

⁴⁰ <http://www.parliament.bg/bg/bills/ID/14996/>

спират да нарастват въпреки забраната, тоест аргументите на вносителите на това предложение действително не са били състоятелни.

Фактите и точните разчети нямат тежест в този сблъсък на интереси⁴¹. Според председателя на Асоциацията на ресторантьорите в София, към ноември 2012 г. - само два месеца след въвеждането на забраната, в столицата били фалирали 230 заведения, а спадът на бизнеса бил „между 50 и 90 на сто, като оборотите в някои по-малки квартални кръчми са намалели между 300 и 400%“⁴². Тази комична анти-математика стои в основата на публична кампания за отмяна на забраната, подета от в. „Преса“ - тиражна медия, финансирана от фалиралата Корпоративна търговска банка, тоест близка до тогавашните собственици на тютюневия холдинг „Булгартабак“⁴³.

Друга атака е отправена от новоучреденото Сдружение на заведенията в България, което се регистрира като юридическо лице с изричната цел да премахне забраната за тютюнопушене в българските заведения. От сайта на Сдружението се вижда, че в него членуват предимно заведения от Варна, много от тях с поп-фолк профил. Освен „за“ тютюнопушенето, сдружението настоява държавата да премахне и останалите регулации за сектора, особено в курортите. В същото време то настоява „държавата да вземе мерки“ заради недостига на кадри в бранша – независимо че заплатите, плащани от предприемачите в българския туризъм са сред най-ниските в страната.

Посочените възражения и протести са само част от масовата кампания „против“, но фактите говорят за себе си. Забраната за тютюнопушене в закрити обществени пространства в България не е довела до 1) спад на приходите от акцизи; 2) спад на приходите в ресторантьорския сектор. Между въвеждането на забраната в началото на лятото на 2012 г. и сезонно слабото четвърто тримесечие на 2016 г. (есен – зима), ресторантьорският сектор в България отбелязва 8.05% ръст.

---

⁴¹ Още през 2013 г. Институтът за анализи и оценки в туризма отбелязва: „Информациите за силен спад в оборотите на заведенията след приемане на (забраната за тютюнопушене на закрити обществени места) и освобождаване на персонал в сектора са силно преувеличени“

<http://coalicia.bezdim.org/images/pdf/Doklad%20na%20instituta%20za%20analizi%20v%20turizma.pdf>

⁴² „Акция Преса – стая за пушене в офиса и в кръчмата”. В. „Преса“, 28.11.2012.

<http://epicenter.bg/article/archive/6540/11/0>

⁴³ Според редица журналистически разследвания, пример е този текст в „Дневник“ от 09.09.2016 г.

http://www.dnevnik.bg/biznes/companii/2016/09/09/2824263_s_prodaybata_na_bulgartabak_na_peekvski_borisov_oturval/

Графика 5. Приходи от акцизи върху тютюневи изделия (източник МФ)

4. Ощетява ли забраната за тютюнопушене българските заведения

Между второто и третото тримесечие на 2012 г., когато е въведена забраната, приходите на ресторантьорския сектор в България са скочили с 34.4%: от 110.8 на 148.9 пункта, като за 100 пункта се приема равнището на приходите през 2010 г. Това сочат реалните (статистически неизгладени) данни, публикувани от Националния статистически институт и потвърдени от Евростат. Второто тримесечие на 2013 г. без цигари на закрито регистрира минимален спад на оборота (0.1 пункт) спрямо второто тримесечие на 2012 г., когато в заведения все още се пуши официално. През второто тримесечие на 2014 г. приходите са със 7.1 пункта по-високи спрямо аналогичния период на 2012 г. Тези числа може да се интерпретират в смисъл, че дори да е имало лек спад непосредствено след въвеждане на забраната, той бързо е компенсиран.

Разбира се, коректно е да се анализират изгладени данни, тъй като туристическата индустрия е с подчертано сезонен характер и силно се влияе от климата и от разпределението на почивните дни. Сезонно и календарно изгладените данни за оборотите на ресторантьорския сектор рисуват същата картина: **след въвеждането на забраната се запазва устойчивата тенденция при оборотите в сектора, които плавно растат.** В този смисъл, няма статистически значими изменения в приходите на ресторантьорския сектор в България след въвеждане на забраната.

Графика 6А Приходи на ресторантьорския сектор – сезонно изгладени

Графика 6Б Приходи на ресторантьорския сектор – сезонно неизгладени

От двете графики проличава, че в периода 2010–2016 г. българският ресторантьорски сектор отбелязва ръст от над 20 пункта. Секторът разчита най-вече на летните месеци, когато приходите са с до 50% по-високи. Забраната за тютюнопушене не оказва влияние на бизнеса на заведенията на открито, където хората биха могли да пушат свободно. В същото време се оказва, че **приходите на сектора през зимните месеци – четвърто и първо тримесечие, са по-високи след въвеждане на забраната за пушене, отколкото преди нея.** Четвъртото тримесечие на 2016 г., откогато са последните статистически данни, потвърждава тази тенденция с индекс от 116.1 (неизгладени данни): най-висок зимен резултат за разглеждания период.

Таблица 2. Оборот на заведенията през зимните месеци: $(Q4+Q1)/2$

Период	Индекс
Зима 2010 – 2011	88.79
Зима 2011 – 2012	94.56
Зима 2012 – 2013	98.65
Зима 2013 – 2014	103.41
Зима 2014 – 2015	101.14
Зима 2015 – 2016	100.91

В изследвания 6-годишен период се откроява 2015 г. И през четирите й тримесечия се наблюдава рязък спад на сектора, но не е възможно причините за това да се асоциират със забраната. По-слабият летен сезон може да се дължи на климатични и геополитически фактори, статистиката може да отразява и спад в ефективността на данъчните проверки. През 2016 г. ресторантьорският сектор отбелязва рекорден ръст.

По-нюансирана картина рисуват сателитните сметки на НСИ в туризма, които отчитат отделно разходите за напитки и храни, правени от българи и от чужденци. Най-новите публикувани сметки за туризма са от 2014 г. В периода 2010–2014 г. се отчита чувствителен ръст на сектора от 34.9%, който обаче се дължи единствено на международния туризъм. Разходите на българите за хранителни и питейни заведения са в застой, като през 2014 г. са всъщност с 6.5 млн. лв. по-ниски спрямо 2012 г.

Графика 7. Българите харчат по-малко за барове и ресторанти (източник НСИ)

Би могло да се спекулира, че малките заведения в малките населени места, предназначени само за българи, са най-тежко засегнати от забраната, но този „предизвикващ жал“ аргумент е подвеждащ. Първо, в т. II.2 беше доказано, че в макроикономически план пушенето е механизъм за задълбочаване на неравенството и за хронична бедност в домакинствата. Именно „най-малките“ имат най-голям интерес то да бъде контролирано. Второ, всички останали данни за сектора говорят за ръст на оборотите, реализиран в условия на забрана за тютюнопушене. По пътя на предположенията със същото основание би могло да се допусне, че приходите от международен туризъм растат със стотици милиони лева само благодарение на забраната. Става дума за хиляди работни места и семейства. Трето, в малките обекти укриването на приходи е масова практика и статистиките на НСИ надали отразяват действителното състояние. Четвърто и най-важно, проблемът за ниската консумация на българите в ресторанти и барове се крие не в забраната за пушене, а в политиките, насърчаващи ниската цена на труда в страната. Браншовите сдружения биха постигнали по-голям ефект, ако лобираха за европеизиране на българските заплати.

5. Проблеми на прилагането на забраната в България

Изложените факти и извършеният анализ дотук говорят, че най-съществен икономически проблем във връзка с чл. 56 ал. 1 от Закона за здравето не е забраната за тютюнопушене на закрити обществени места, а нейното масово неспазване. Хилядите сигнали от граждани и минималният брой на последващите санкции от регионалните здравни инспекции са свидетелство, че този проблем е от системно естество. Остава впечатлението, че **българските отговорни институции не вярват в забраната**. Редица противоречиви изказвания и действия на политици, включително демонстративно тютюнопушене от страна на бивш български здравен министър, допринасят за това.

В сегашната ситуация се проявяват негативните моменти, свойствени за всяка забрана: 1) Има множество бизнесмени, които несанкционирано заобикалят забраната и така увреждат интересите на добросъвестните си конкуренти, които спазват закона; 2) Служебните лица, на които е възложен контролът за спазването на забраната, са ниско платени и това е силна предпоставка за корупция; 3) Ежедневното неспазване на закона,

което гражданите наблюдават в заведенията, дава отпечатък и върху други сфери в обществения живот и допринася за общ климат на недоверие в институциите; 4) Нараства антагонизмът между различните социални групи: „пушачи – непушачи“, „големи градове – малки градове“, „бизнесмени над закона – без връзки“, и т.н.

Същевременно положителните ефекти за здравето, хигиената и доходите, които се наблюдават в цял свят след влизане в сила на подобни забрани, в България не се виждат. Делът на пушачите остава висок. Съществен е броят на пасивните пушачи. Разходите за публичната здравна система не намаляват, броят на отказалите се пушачи е незначителен. Образно казано, **българите понасят жилото на забраната, без да вкусят от нейния мед.** Ситуацията е неблагоприятна и е наложителна реформа.

Конкретните насоки на тази реформа са предмет на различен тип от настоящото изследване, което се концентрира върху мащабни социални и икономически процеси и агрегирани парични потоци. Но общите принципи може да се очертаят добре.

- *Адекватно заплащане на служителите в Регионалните здравни инспекции.* Според справка, предоставена от РЗИ – Габрово средният разход за заплата и осигуровки на служител там е 8052 лв. годишно. **Месечният разполагаем доход на служител е под 500 лв.,** което е „покана“ за подкупване и демотивира изпълняването на работните задачи. В други РЗИ заплащането е малко по-високо, но като цяло за страната остава под 600 лв. нето;
- *Резултатите на инспекторите следва да се оценяват не по брой извършени проверки, а по брой съставени актове.* От РЗИ Бургас в периода 2013-2015 г. са извършени 25 851 проверки, но са издадени 156 постановления, или **едно наказателно постановление на 165 проверки.** Тази много ниска ефективност може да се преодолее, ако проверките са целенасочени, в подходящ час на деня и в тях участват и полицаи.
- *По-строги и персонализирани санкции.* Отново с примера на РЗИ Бургас, средният размер на наложените санкции (доброволно и принудително събрани) е 137 лв. Тъй като става дума предимно за нарушения от страна на юридически лица, **размерът на санкцията е твърде нисък.** Още повече като се отчете, че става дума за многократни нарушения.

- *Проблемът с корупцията следва да се търси на системно ниво.* Според фокус група с 21 служители на РЗИ, проведена от Lafit Consulting, 16 твърдят, че **има натиск за неприлагане на забраната от висшестоящи и нарушители.** Повече от половината участници във фокус групата (11 случая) говорят за „изтичане на информация“ за предстоящи проверки. Отчетена е липса за желание за съдействие от страна на МВР, както и редица пропуски в нормативната уредба.
- *Нови мерки за информиране и убеждаване на населението и бизнеса.* Очевидно е, че въвеждането на забраната в България през 2012 г. не е било придружено с достатъчно **меки мерки, свързани с демонстриране на нова култура.** Дори да са били описани икономическите и здравните ползи от влизане в сила на забраната, недоверието от страна на бизнеса остава. Не е преодоляна нагласата на „пътника без билет“ (free rider), печелещ конкурентно предимство с това, че безнаказано позволява да се пуши в неговото заведение, докато другите на пазара спазват закона. Трябва да се засилят креативните послания, че пушенето в заведения е проява на ниска култура и е свързано с неочаквани и големи разходи.

Перспективи на политиките за контрол на тютюнопушенето в България

Тютюнопушенето е потребителски навик, който носи приходи на държавния бюджет и печалби на тютюневите компании, но в макроикономически план задълбочава неравенството и бедността, както и вреди на жизнеността на нацията. С членството си в Европейския съюз България е поела ангажимент да контролира употребата на тютюневи изделия и по-специално изложеността на хората, непушачи и пушачи, на тютюнев дим в околната среда. В страната преобладава подкрепата за забрана за тютюнопушене в закрити обществени пространства. Проучването на Евробарометър от декември 2008 г., най-подробното досега, установи 65%

„за“ забраната в ресторанти, 63.3% „за“ забраната в барове и клубове и 81.7% „за“ забраната в закрити работни помещения⁴⁴.

Хиляди граждани продължават да изпращат сигнали, че забраната масово не се спазва и здравните инспектори, натоварени с контрола ѝ, го потвърждават. България е страната с най-висок дял на редовните пушачи в Европейския съюз и обратно на европейската култура, най-активните пушачи са с високи доходи. Тези факти говорят, че в България е нужен нов импулс, но и нов подход за контрол на тютюнопушенето.

На първо място, **мерките за контрол следва да се възприемат като елементи от обща стратегия, която служи на обща цел.** В момента липсва усещане, че се води политика за контрол на тютюневите изделия и мерките изглеждат самоцелни, затова често лишени от смисъл. В акцизите се вижда възможност да се събират държавни приходи⁴⁵, забраната за медийни реклами на тютюневи изделия се заобикаля със санкция на властта, а забраната за тютюнопушене в закрити обществени помещения е обезсилена по дизайн, тъй като не е снабдена с ресурси за налагане и контрол.

Усещането за безсилие е още по-тягостно заради неясните обстоятелства около актуалната собственост и каналите за реализация на българския тютюнев холдинг „Булгартабак“. От друга страна, южните части на страната благодарение на почвените и климатичните си дадености са важен производител на ценния ориенталски сорт тютюн. Независимо че производителите получават национална субсидия (в Общата селскостопанска политика субсидии за тютюн отсъстват след 2010 г.), изкупуването на продукцията е оставено на „свободния пазар“ и прекупвачите злоупотребяват с двойно по-ниски цени спрямо съседна Гърция. Също и в тази насока държавната власт в България прилага скъпи регулации за тютюна, но не следи за ефекта им.

По отношение на забраната за тютюнопушене в закрити обществени места не е без основание гледището, че въвеждането ѝ през 2012 г. постави твърде висока летва за българските потребители, институции и бизнес. Надали трябва да се доказва, че по-меки мерки за контрол, които се спазват стриктно са за предпочитане пред строгите мерки, които се прилагат избирателно. Не е случайно, че страни със значително по-

---

⁴⁴ Представително изследване на НЦИОМ от януари 2013 г. - т.е. 6 месеца след въвеждане на забраната, установи, че 61% от пълнолетните българи я подкрепят, а 39% не я подкрепят: http://coalicia.bezdim.org/images/pdf/Bul_01-2013_SMOKING.pdf

⁴⁵http://www.dnevnik.bg/biznes/finansi/2015/02/20/2476580_platilite_reklamna_kampaniia_sreshtu_kontraband_ata/

голяма обществена отзивчивост като Австрия тепърва пристъпват към пълната забрана. Но, както бе посочено, проблемът има много измерения и взетото решение за промяна на Закона за здравето вероятно отразява тогавашната политическа необходимост.

Отмяна, т.е. смекчаване на пълната забрана 5 години след влизането ѝ в сила би било изключително погрешен ход. Това би дало отрицателен сигнал на бизнеса и гражданите, че държавата не държи на законите, които приема. Заведения, извършили разходи за вътрешно преустройство отново ще загубят конкурентно предимство. Би се злоупотребило с промяната в навиците и културата на потребителите, настъпила за изминалите 5 години, въпреки многобройните нарушения. Дори ако в началото цената за бизнеса и потребителите е била висока, тя е вече платена. България следва тепърва да се радва на икономическите, социалните и здравните преимущества от забраната – този път не в последните редици, а в прогресивната група заедно със Скандинавските страни, Италия, Великобритания и др.

За да се реализират очакваните преимущества е нужно действащата забрана да бъде спазвана. Нужни са повече ресурси за контрол, както и нормативни промени, които биха облекчили оперативната дейност на инспекторите. Държавното управление следва да прибегне до доказали се техники за убеждаване на населението. **Макромаркетингът с цел намаляване на нежеланото потребление** в дългосрочен период може да се окаже по-печеливш от акцизите, които днес пълнят бюджета. Още повече, че вмененото от Закона за здравето изискване правителството да отдели 1% от приходите от акцизи върху тютюневите изделия и спиртните напитки (над 23 млн. лв. за 2016 г.) за финансиране на национални програми за ограничаване на тютюнопушенето, злоупотребата с алкохол и недопускане употребата на наркотични вещества, още чака своето изпълнение.